

УДК 911.37:911.53

DOI: 10.31652/2786-5665-2026-9-85-92

Лебедовський А. В.

аспірант кафедри географії

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна

lebedovskyi.a@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0000-3196-8776>

РІЗНОМАНІТТЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ СЕЛИТЕБНИХ ЛАНДШАФТІВ

Анотація. Мета – на прикладі селитебних ландшафтів обґрунтувати необхідність пізнання їх наземної і підземної диференціації для подальшого раціонального використання. У процесі дослідження використано принципи історизму і природно-антропогенного сумісництва; методи – аналізу наявних матеріалів та їх узагальнення, моделювання і ГІС-технологій. Розглянуто правомірне використання поняттєво-термінологічного апарату у процесі пізнання диференціації сучасних ландшафтів. Показано, що у селитебних ландшафтів значно складніша і динамічніша диференціація ландшафтних комплексів, що потребує детальних досліджень наземного і підземного рівнів диференціації з притаманними для них процесами. Звернено увагу на перехідну “ізоляційну” структуру між наземним і підземним рівнями диференціації селитебних ландшафтів у якій часто відображена історія їх розвитку. Зазначено, що детальні дослідження диференціації не лише селитебних, але й інших антропогенних ландшафтів, матимуть суттєве значення у процесі їх післявоєнної ландшафтно-реконструкції.

Ключові слова: Східне Поділля, селитебні ландшафти, диференціація, термінологія, ландшафтні рівні, яруси, пізнання, значущість.

Lebedovskyi Artem. DIVERSITY OF DIFFERENTIATION OF SETTLEMENT LANDSCAPES

Abstract. The issues of differentiation of modern, predominantly anthropogenic landscapes have so far received little attention from physical geographers and landscape scientists. The aim is to analyze the publications available in Ukraine regarding the differentiation of modern landscapes, and, using settlement landscapes as an example, to substantiate the necessity of understanding their aboveground and underground levels of differentiation for further rational use. In the course of the study, the concept of interaction and interdependence between nature and humans was applied, as well as the doctrine of anthropogenic landscapes; the principles of historicism and natural–anthropogenic compatibility; methods of analysis of available materials and their generalization, modeling, and GIS technologies. The legitimate use of the conceptual and terminological apparatus in the process of understanding the differentiation of modern landscapes of Ukraine is considered, in particular the concepts of “altitudinal,” “plain,” “horizontal,” and “spatial” differentiation. It is shown that settlement landscapes have a much more complex and dynamic differentiation of landscape complexes than other anthropogenic landscapes, which requires, in addition to the above, the identification and detailed study of aboveground and underground levels of differentiation with their inherent processes. Attention is drawn to the transitional “isolation” structure between the aboveground and underground levels of differentiation of settlement landscapes, in which the history of their development is often reflected. It is noted that detailed studies of differentiation not only of settlement but also of other anthropogenic landscapes will be of significant importance in the process of their post-war landscape reconstruction, further rational use, and preservation

Keywords: Eastern Podillia, settlement landscapes, differentiation, terminology, landscape levels, tiers, cognition, significance.

Актуальність дослідження. Диференціація природних (натуральних, натурально-антропогенних, антропогенних) геокомпонентів і ландшафтів завжди в полі зору географів та ландшафтознавців, однак, поки-що явно мало. Географи-природники і ландшафтознавці розглядають диференціацію як один із законів розвитку географічної (ландшафтової) оболонки Землі. Вона проявляється на всіх рівнях її організації - від планетарного до топологічного. Якщо диференціація натуральних компонентів і ландшафтних комплексів до певної міри пізнана, то натурально-антропогенних і антропогенних лише на початку розгляду цього явища. Особливо це стосується селитебних ландшафтів де на обмежених територіях сформовано поєднання трьох типів диференціації – натуральних, натурально-антропогенних і антропогенних ландшафтів. Вони тісно взаємодіють між собою, їх диференціація динамічна, здебільшого контрольована, а, значить, може бути до певної міри прогнозована. У минулих і наявних планах розвитку селитебних (сільських, містечкових, міських) ландшафтів Східного Поділля диференціація геокомпонентів і ландшафтних комплексів їх територій враховується лише частково. При широкомасштабній реконструкції селитебних ландшафтів у післявоєнний період, врахування диференціації їх компонентів і ландшафтних комплексів буде актуальною уже на етапі розробки відповідних проєктів, планів і програм подальшого розвитку. Законами розвитку природи у будь-якому випадку нехтувати не можна.

Аналіз попередніх досліджень. Після відкриття у 1947 році явища “вертикальної” диференціації рівнинних ландшафтів, зацікавленість у географів-природників та ландшафтознавців до нього значно зросла (Денисик, 2001). Цікавим геоморфологічним дослідженням, яке показує значення рельєфу у висотній диференціації рівнинних ландшафтів України є праця О. М. Маринича (Маринич, 1961). При характеристиці ландшафтів Львівського та Подільського економічних районів, звернено увагу на особливості розчленованості території та диференціацій рослинного покриву у залежності від висоти

місцевості цього регіону. (Теренчук, Койнов, Цись, 1964). Частково питання висотної диференціації рівнинних ландшафтів України розглянуто у навчальних підручниках (Чижов, 1961; Маринич та ін., 1986; Маринич, Шищенко, 2005). У цих виданнях відзначалось, що прояв зональних ландшафтотвірних процесів, істотні зміни елементів теплового і водного балансів органічних і мінеральних речовин залежить від перенесення тепла і вологи, від геолого-геоморфологічної будови і орографії поверхні. Цим зумовлюється і внутрішня диференціація ландшафтів. Окремо було зазначено, що з приуроченістю основних орографічних елементів до певних тектонічних структур пов’язані характерна різномірність корінної основи лісостепових ландшафтів України та значні зміни гіпсометричних рівнів, що обумовлює характерну для європейського лісостепу висотну диференціацію ландшафтів, яка проявляється на загальному зональному фоні (Шищенко, 1985). У подальшому зацікавленість географів-природників і ландшафтознавців до проблеми диференціації рівнинних ландшафтів дещо знизилась. Однак, активний розвиток наприкінці ХХ початку ХІХ століття антропогенного ландшафтознавства стимулював пізнання диференціації антропогенних ландшафтів, що знайшло відображення в окремих монографічних виданнях (Денисик, Кирилюк, 2010; Денисик, Война, 2013).

Крім загальних питань, детальніше почали розглядати диференціацію ландшафтних комплексів двох класів антропогенних ландшафтів-промислових (Денисик 1998; Денисик, Козинська, 2015; Коптієва, 2023) і селитебних. Стосовно селитебних ландшафтів О.Ю Дмитруком розроблені показники і коефіцієнти, що характеризують особливості вертикальної структури в містах (на прикладі м. Києва) і вперше були визначені висотні й глибинні їх ландшафтно-технічні елементи (Дмитрук, 2004; Денисик Г. І., Буряк-Габрись, 2021). У подальшому селитебні ландшафти, зокрема й Східного Поділля, досліджували, переважно, з погляду їх приуроченості до типів місцевостей. Підземній структурі селитебних ландшафтів уваги май-

же не приділяли (Лебедовський, 2025). Зарубіжні науковці теж віддають перевагу наземній диференціації селитебних ландшафтів. Підземну розглядають вибірково, лише стосовно великих міст (Richter, 1979, 1981; Spirn, 1984). Зокрема Г. Ріхтер звернув увагу на необхідність пізнання у містах “перехідного” природно-просторового ярусу (поверху) (naturräumliche Hauptstockwerk) (Richter, 1979). Магсуді та ін. показують значущість врахування підземних структур у територіальному плануванні (Maghsoudi A. та ін. 2024). Зацікавленість у підземній диференціації міських ландшафтів зростає там де їх можна використати. У туристичній сфері (Lami та ін. 2016; Maghsoudi A. та ін. 2024) та медицині, А за минулі роки й для воєнних потреб тощо.

Мета дослідження – здійснити аналіз публікацій щодо пізнання диференціації природних (натуральних, натурально-антропогенних, антропогенних) ландшафтів, правомірного використання поняттєво-термінологічного апарату, обґрунтувати необхідність досліджень як наземної так і підземної диференціації, особливо селитебних ландшафтів, для їх подальшої післявоєнної раціональної реконструкції.

Методи дослідження. Методологічною основою пізнання диференціації сучасних ландшафтів є концепція взаємодії природи і суспільства та вчення про антропогенні ландшафти, розробки вітчизняних (Маринич О.М., Шищенко П.Г., Гродзинський М.Д., Денисик Г.І., Дмитрук О.Ю та ін.) та зарубіжних (Richter H., Spirn A., Maghsoudi A., Lami T. та ін.) науковців з проблем диференціації натуральних, натурально-антропогенних ландшафтів. У дослідженнях диференціації ландшафтів використано системний, історичний та інформаційний підходи, які достатньо розглянуті у наукових публікаціях. Враховуючи що пізнання антропогенних ландшафтів неможливе без їх одночасного, спільного аналізу з натуральними ландшафтами принципи природно-антропогенного сумісництва структурно-системний та функціональний стали одними із важливих у методиці дослідження диференціації сучасних ландшафтів. Серед методів – термі-

нологічного аналізу, аналізу і узагальнення матеріалів польових ландшафтознавчих досліджень, моделювання та комп’ютерних і ГІС-технологій.

Результати дослідження. Поняттєво-термінологічний апарат. Пізнання диференціації селитебних ландшафтів у просторово-часовому вимірі процес складний, тривалий, однак необхідний. Природно, що впродовж його розвитку виникає й низка проблем, які стосуються і поняттєво-термінологічного апарату дослідження. Зокрема, це проявляється й у розумінні основного терміну “селитебний ландшафт” та його змісту. Навіть після детального розгляду цього питання (Денисик, Бабчинська, 2006; Денисик, 2026), окремі науковці продовжують необґрунтовано замість терміну “селитебний” використовувати “точніші” слова – “сельбищний”, “поселенський” та інші, не міняючи при цьому його змісту. Частіше це прослідковується у наукових публікаціях географів-суспільників.

Разом з дорожніми селитебні ландшафти формують основний каркас антропогенного ландшафту будь-якого регіону. Селитебні ландшафти досліджують давно і активно. Природно, що й термін “селитебний” ландшафт одержав загальне визнання і має визначення у географічній енциклопедії України (Гриневецький, 1990 с. 256-257). Його заміна на новий, за яким немає нового поняття, призводить до засмічення ландшафтознавства синонімами-дублікатами та спантеличує навіть науковців. Немає чіткого визначення й поняття “селитебний ландшафт”. Особливо це стосується поняття “урболандшафт” – теперішнього стану розвитку міських ландшафтів. Інколи вони настільки ускладнені, що наприкінці читання такого визначення втрачається зв’язок з його початком. Клас селитебних ландшафтів поділяється на три (а не два, як це й дотепер прослідковується) підкласи, що формуються у залежності від виду господарської діяльності людей: сільські ландшафти – сільської, містечкові – містечкової, міські ландшафти – міської діяльності. У процесі їх пізнання більше уваги приділяється просторово-часовим аспектам формування, ландшафтній

структурі, сучасному стану та перспективам розвитку. (Денисик, 1998; Дмитрук, 2004; Ландшафти...2006; Денисик, Кізюн, 2012; Денисик, Буряк-Габрись, 2021 та ін.). Різним типом диференціації селитебних ландшафтів приділено значно менше уваги (Денисик, Война, 2012; Кирилюк, 2002; Кортієва, 2023; Война, Лебедовський, 2023). Звідси і нечітка визначеність поняттєво-термінологічного апарату у пізнанні диференціації селитебних ландшафтів. Зокрема це стосується таких часто вживаних понять як вертикальна, висотна, горизонтальна, поверхнева, підземна тощо диференціація геокомпонентів та ландшафтних комплексів.

У географічній та ландшафтознавчій літературі поняття “вертикальна” і “висотна” диференціація використовують широко, але неоднозначно. Є навіть спроби ототожнювати їх. Однак, це різні поняття, і кожне з них характеризує відповідне явище природи.

Термін “вертикаль” запозичено в українську мову з французької. Французьке *vertical* походить від латинського *verticalis*, що означає “прямовисний” (*Етимологічний ...1988* с. 276-277). Відповідно, під вертикальною диференціацією природних (натуральних, натурально-антропогенних, антропогенних) компонентів і ландшафтних комплексів доцільно розглядати лише ті їх ознаки та властивості, що відображені у вертикальному розрізі. У геологічній будові – це нашарування різних за віком та фаціальним складом порід – геологічний розріз; у ґрунтовому покриві вертикальна диференціація проявляється у наборі відповідних горизонтів – ґрунтовому профілі; у рослинному покриві – це явище чітко фіксується у наявності вертикальних рослинних (трав’яних, чагарникових, деревних) ярусів. Вертикальну диференціацію натурального ландшафтного комплексу представляє відповідний набір (у розрізі) натуральних компонентів – мас твердої земної кори з поверхневими формами, ґрунти, тварини і рослини, повітря. Якщо хоч один із цих компонентів відсутній, тоді варто мовити про незавершену, неповну вертикальну диференціацію ландшафтних комплексів. при наявності усіх – про завершену або повну (Денисик, 2001).

У географічних довідниках і словниках не приділяється уваги й горизонтальній (іноді вживається неадекватний термін “площинна”) диференціації геокомпонентів і ландшафтів. Немає визначення цього поняття й у Географічній енциклопедії України (1989-1993), польсько-українському та українсько-польському словнику базових термінів та понять з ландшафтознавства (2015), хоча географи-природничники і ландшафтознавці термін та поняття “горизонтальна диференціація ландшафтів” використовують часто (К.І. Геренчук, О.М. Маринич, П.Г. Шищенко, М.Д. Гродзинський, Г.І. Денисик., В.М. Петлін та ін.). Їх погляди щодо цього поняття співпадають, його використовують й інші географи та ландшафтознавці. Суттєвих відмін у розумінні поняття “горизонтальна диференціація ландшафтів” у науковців немає. Однак, зазначено, що горизонтальна диференціація антропогенних ландшафтів значно складніша і динамічніша, ніж натуральних.

У процесі формування та розвитку натурально-антропогенних і антропогенних ландшафтів, особливо це стосується селитебних, створюється своя, притаманна лише для відповідного класу антропогенних ландшафтів, переважно, незавершена диференціація. Якою у кожному конкретному випадку має бути завершена або повна диференціація того чи іншого антропогенного ландшафтного комплексу, – питання до цього часу є проблемним.

Якщо термін “вертикаль” трактується однозначно, то “висота” має кілька значень: загальні – від відстані між чимось знизу до верху (частіше по вертикалі), до спеціального – кут знаходження Сонця над горизонтом. Мабуть це й зумовило вільне використання в географії та ландшафтознавстві поняття “висотна диференціація ландшафтів”. Однак, це поняття теж має своє значення і пояснює лише ті природні явища, які відповідають його сутності. З нашого погляду, поняття “висотна диференціація” об’єднує в собі як ознаки та властивості вертикальної, так і горизонтальної диференціації природних (натуральних, натурально-антропогенних, антропогенних) компонентів і ландшафтних комплексів (рис. 1), тобто, правомірно ви-

користувати обидва поняття, пам'ятаючи, що сутність їх різна. Поняття “вертикальна диференціація” значно вужче ніж “висотна диференціація” і є його складовою.

Поняття “просторова ландшафтна диференціація” родове. В межах окремого регіону воно об'єднує у собі всі вищезазначені підвиди, види ландшафтної диференціації (рис. 1).

них ландшафтів й найбільше привернула до себе увагу географів-природників й ландшафтознавців. З ландшафтознавчого погляду краще пізнана диференціація гірничо-промислових ландшафтів, окремі результати якого уже опубліковані в окремих виданнях (Денисик, Козинська, 2015; Козаков та ін. 2005; Кортієва, 2023 та ін.). Разом з тим, у процесі дослідження диференціації промис-

Рис. 1. Складові просторової диференціації сучасних ландшафтів

Модельний регіон дослідження диференціації селитебних ландшафтів – Східне Поділля, розташоване у центральній частині Правобережного лісостепу – лісополя України. Г.І Денисик зазначає, що тут “доцільно виділяти чотири види диференціації: широтну, довготну, висотну та часову” (Денисик, 2001 с. 44). Загалом для лісополя України - це так. Ці чотири види диференціації знаходять своє відображення і у селитебних ландшафтах. Однак, є і свої нюанси, зумовлені походженням та розвитком антропогенних ландшафтів регіону. Розглянемо це детальніше на прикладі селитебних ландшафтів Східного Поділля.

Явище диференціації характерне для всіх антропогенних ландшафтів. Однак, найбільш чітко вона проявляється в промислових, особливо гірничо-промислових і селитебних, зокрема міських, ландшафтах. Диференціація цих двох класів антропоген-

лових і селитебних ландшафтів, перевага на боці поверхневої диференціації їх ландшафтних комплексів і лише частково задіта підземна. Особливо це стосується селитебних ландшафтів. “Багатоповерхові житлові й комунальні споруди піднімаються до висоти 45-60 і більше метрів, а “пиллові ковпаки”, що сприяють формуванню специфічних кліматичних умов у містах – до 200-400, інколи 1500 метрів” (Ковальчук, Ковтун, 2002; Денисик, Кирилюк, 2010). Ботаніки і архітектори особливого значення надають техніці “вертикального” озеленення міст. При цьому мало хто звертає увагу на те, що досліджувані ними “поверхневі” селитебні ландшафти, мають свій, притаманний лише їм “фундамент”. Цей фундамент немає аналогів у природі, являє собою складне і динамічне поєднання різновікових мас земної кори і товщ від 2-3 до 25-30 і більше метрів антропогенних відкладів із часто зарегульованими горизонтами підземних вод та системою під-

земних комунікацій, частини яких сягають 50-70 і більше метрів.

У диференціації селитебних ландшафтів на особливу увагу заслуговує й перехідна “ізоляційна” структура між літогенною основою, повітряними і водними масами. Це закриті ґрунти або техногенний покрив який формують бетонні, асфальтові та інші кам’яні покриття, відповідні ґрунтосуміші, що знаходяться під ними, а також ущільнені, селікатизовані та обпалені породи тощо. Їх будова, часто краще, ніж що-небудь інше розкриває історію розвитку селитебних, зокрема, міських ландшафтів. Якщо поверхнева диференціація селитебних ландшафтів часто зумовлена натуральною диференціацією (типами місцевостей) наявних до їх формування ландшафтів, то підземна - від гідрогеологічної будови “фундаменту” селитебних ландшафтів та їх господарських запитів населення, що їх розбудовує. У будь-яких селитебних ландшафтах, зокрема й сучасних сільських, поверхневий і підземний рівні (горизонти) з відповідними ярусами, активно формуються і чітко виокремлюються. Як уже зазначалось, поверхневий рівень диференціації селитебних ландшафтів досліджений значно краще, хоча глибинна диференціація і структура підземного рівня не менш різноманітна, динамічна й постійно ускладнюється. Серед оригінальних стародавніх споруд під містами й містечками Східного Поділля часто проявляються підземні ходи і тунелі прокладені в різних геологічних породах, іноді укріплені деревом, цеглою, каменем. Вони, здебільшого, катастрофічно взаємодіють з поверхневим рівнем селитебних ландшафтів у вигляді просідань поверхні, провалів тощо, й дестабілізують його. Ще більше це стосується підземних споруд створених у селитебних ландшафтах за минулі два сторіччя. Однак, навіть в антропогенному ландшафтознавстві немає детальних ландшафтних характеристик численних і різноманітних підземних ландшафтних споруд-комплексів, їх класифікації, типології, районування та обґрунтованих пропозицій раціонального й безпечного використання. Це потрібно не лише для загального наукового розуміння підземної диференціації селитебних та інших ландшафтів, але й чіткого визначення їх стану, вплив якого постійно зростає на наземні ландшаф-

ти та життєдіяльність людей. Достатньо навести результати досліджень, яким не завжди приділяють належну увагу. У 2025 році фахівці хіміки, біологи, медики, екологи здійснили аналіз понад 3 тисяч проб із громадських криниць Вінницької області. Не відповідають сучасним санітарним нормам 48,8% проб за хімічними та 42,3% за мікробіологічними показниками. Найгірша ситуація у великих і середніх містах та їх приміських зонах.

Висновки. Пізнання диференціації сучасних (натуральних, натурально-антропогенних, антропогенних) ландшафтів процес тривалий і складний. Це одна із причин ще недостатньої уваги географів-природничків та ландшафтознавців України до цієї проблеми. Аналітичний огляд наявної літератури щодо диференціації сучасних ландшафтів показує, що основні дослідження зосереджені на пізнанні диференціації поверхневого, наземного ландшафтного рівня й майже не зачіпають підземного. Більше того, у процесі пізнання диференціації наземних ландшафтів немає узгодженості навіть у поняттєво-термінологічного апарату. Про подібний щодо підземної диференціації сучасних ландшафтів немає і мови. З активним розвитком спочатку ХХІ століття антропогенного ландшафтознавства, проблема диференціації антропогенних ландшафтів, особливо селитебних і промислових, більше зацікавила ландшафтознавців. Однак що явно недостатньо, що стосується підземного їх рівня. Сукупних фундаментальних досліджень наземного і підземного рівнів сучасних антропогенних ландшафтів, зокрема селитебних (по суті сфери активної життєдіяльності людей) немає. На наш погляд це і є однією з причин прояву у сучасних ландшафтах, особливо селитебних, ландшафтно і екологічно дестабілізованого середовища. Підземна диференціація сучасних ландшафтів та належні до неї ландшафтні комплекси - фундамент наземних ландшафтів, їх стійкості та безпеки. Тепер і в майбутньому ландшафтознавцям необхідно більше уваги звертати на пізнання повної наземної та підземної диференціації сучасних ландшафтів. Зрозуміло, що в першу чергу це стосується селитебних і промислових ландшафтів у яких їх диференціація найбільш яскраво виражена, динамічна і ще явно слабо пізнана.

Список використаних джерел

- Война, І. М. & Лебедовський, А. В. (2023). Висотна диференціація антропогенних ландшафтів: сутність, прояви, значимість. *Ландшафтознавство* 4 (2). 17-24.
- Геренчук, К. І., Койнов, М. М. & Цись, П. М. (1964). Природно-но-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів. Львів. Вид-во Львівського університету. 221.
- Гриневецький, В. Т. (1990). Ландшафт селитебний. *Географічна енциклопедія України*. В 3-х т. Київ. Українська енциклопедія. Т. 2. 256-257.
- Денисик, Г. І. (1998). Антропогенні ландшафти Правобережної України: монографія. Вінниця. Арбат. 292.
- Денисик, Г. І. (2001). Лісополе України: монографія. Вінниця. Вид-во. "Тезис". 284
- Денисик, Г. І. & Бабчинська, О. І. (2006). Селитебні ландшафти Поділля: монографія. Вінниця. ПП Вид-во "Теза" 256.
- Денисик, Г. І. & Кирилюк, Л. М., (2010). Висотна диференціація рівнинних ландшафтів України: монографія. Вінниця. ПП "ТД "Едельвейс і К". 236.
- Денисик, Г. І., & Кізюн, А. Г. (2012). Сільські ландшафти Поділля: монографія. Вінниця. ПП "Едельвейс і К". 200.
- Денисик, Г. І. & Война, І. М. (2013). Висотна диференціація та різноманіття ландшафтів антропогенних ландшафтів: монографія. Вінниця. ПП "ТД "Едельвейс і К". 230.
- Денисик, Г. І. & Козинська, І. П. (2015). Промислові ландшафти регіону видобутку уранових руд в Україні: монографія. Умань. Видавничо-поліграфічний центр "Візаві". 282.
- Денисик, Г. І. & Буряк-Габрись, І. О. (2021). Містечкові ландшафти Східного Поділля: монографія. Вінниця. ТОВ "ТВОРИ". 184.
- Дмитрук, С. Ю. (2004). Урбанізовані ландшафти: теоретичні та методичні основи конструктивно-географічного дослідження: монографія. Київ. ВГЛ "Обрії". 240.
- Казаков, В. Л. & Паранько, І. С. (2005). Природнича географія Кривбасу: навчальний посібник. Кривий Ріг. КДПУ. 156.
- Кирилюк, Л. М. (2002). Висотна диференціація ландшафтів та районування Поділля. *Наук. зап. ВДПУ Імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Географія. Вип. 4. 62-66.
- Коптієва, Т. С. (2023). Altitudinal differentiation and diversity of mining landscapes of Kryvorizhzhia: monograph. Vinnytsia. TVORY. 138.
- Ковальчук, І. П. & Колтун, О. В. (2002). Антропогенна геоморфологія: навчальний посібник. Львів. Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 193.
- Ландшафти міста Чернівці: монографія*. (2006). За ред. Г. М. Гуцуляка. Чернівці. Вид-во "Рута". 168
- Лебедовський, А. В. (2025). Природна (натуральна й антропогенна) диференціація сучасних ландшафтів Східного Поділля. *Ландшафтознавство*. 7(1). 106-116. <https://orcid.org/0009-0000-3196-8776>.
- Маринич, О. М. (1961). Про ярусність рельєфу рівнин (на прикладі України). *Матеріали XIX століття міжнародно-географічного конгресу у Стокгольмі*. 155-159.
- Маринич, О. М., Ланько, А. І., Щербань, М. І. & Шищенко, П. Г. (1986). Фізична географія Української РСР: підручник. Київ. Вища школа. 208.
- Чижев, М. О. (1961). Український лісостеп: навчальний посібник. Київ. Радянська школа. 304.
- Шищенко, П. Г. (1985). Антропогенні перетворення сучасних ландшафтів. *Природне середовище і господарська діяльність людини*. Київ. Вид-во Київського ун-ту. 114-137.
- Lamy, T., Liss, K., Gonzalez, A. & Bennet, E. M. (2016). Landscape structure affects the provision of multiple ecosystem services. *Environmental Research Letters*, Volume 11. Number 12. 1-9 <https://doi.org/10.1088/1748-9326/11/12/124017>
- Maghsoudi Amin, Seyed Amiz Mansouri & Saced Haghiz (2024). Territorial Landscape: Explaining the Relationship Between the Concept of Territory and Landscape. *Manzar*. Vol.16 .Issue 68 .48-59 10. 22034/ manzar. 2024. 461220. 2291.
- Spizn, A. W. (1984). *The Granite Garden*. Urban nature and human design. New York. Basic Books. Inc. P. 334.
- Richter, H. (1979). *Naturräumliche Stockwerkgliederung*. Potsdamer Forschungen. Reihe B. 15.
- Richter, H. (1981). *Geographische Aspekte der sozialistischen Landeskultur*. Leipzig. 160.

References

- Voina, I. M. & Lebedovskyi, A. V. (2023). Altitudinal differentiation of anthropogenic landscapes: essence, manifestations, significance. *Landscape Studies* 4 (2). 17-24. [In Ukrainian]
- Herenchuk, K. I., Koinov M. M. & Tsys P. M. (1964). Natural-geographical division of Lviv and Podillia economic regions. Lviv. Publishing House of Lviv University. 221. [In Ukrainian]
- Hrynevetskyi, V. T. (1990). Settlement landscape. *Geographical Encyclopedia of Ukraine*. In 3 vols. Kyiv. Ukrainian Encyclopedia. Vol. 2. 256-257. [In Ukrainian]
- Denysyk, H. I. (1998). Anthropogenic landscapes of Right-Bank Ukraine: monograph. Vinnytsia. Arbat. 292. [In Ukrainian]
- Denysyk, H. I. (2001). Forest-steppe of Ukraine: monograph. Vinnytsia. Publishing House "Thesis". 284 p. [In Ukrainian]
- Denysyk, H. I. & Babchynska, O. I. (2006). Settlement landscapes of Podillia: monograph. Vinnytsia. PE Publishing House "Thesa". 256. [In Ukrainian]
- Denysyk, H. I. & Kyryliuk, L. M. (2010). Altitudinal differentiation of plain landscapes of Ukraine: monograph. Vinnytsia. PE "TD Edelweiss & Co". 236. [In Ukrainian]
- Denysyk, H. I. & Kizyun, A. H. (2012). Rural landscapes of Podillia: monograph. Vinnytsia. PE "Edelweiss & Co". 200. [In Ukrainian]
- Denysyk H. I. & Voina, I. M. (2013). Altitudinal differentiation and diversity of anthropogenic landscapes: monograph. Vinnytsia. PE "TD Edelweiss & Co". 230. [In Ukrainian]
- Denysyk, H. I. & Kozinska, I. P. (2015). Industrial landscapes of the uranium ore mining region in Ukraine: monograph. Uman. Publishing and Printing Center "Visavi". 282. [In Ukrainian]
- Denysyk, H. I. & Buriak-Habrys, I. O. (2021). Town landscapes of Eastern Podillia: monograph. Vinnytsia. LLC "TVORY". 184. [In Ukrainian]
- Dmytruk, S. Yu. (2004). Urbanized landscapes: theoretical and methodological foundations of constructive-geographical research: monograph. Kyiv. VHL "Obrii". 240. [In Ukrainian]
- Kazakov, V. L. & Paranko, I. S. (2005). Physical geography of Kryvbas: textbook. Kryvyi Rih. KDPU. 156. [In Ukrainian]
- Kyryliuk, L. M. (2002). Altitudinal differentiation of landscapes and zoning of Podillia. *Scientific Notes of VDPU named after Mykhailo Kotsiubynskyi*. Series: Geography. Issue 4. 62-66. [In Ukrainian]
- Koptieva, T. S. (2023). Altitudinal differentiation and diversity of mining landscapes of Kryvorizhzhia: monograph. Vinnytsia. TVORY. 138. [In Ukrainian]
- Kovalchuk, I. P. & Koltun, O. V. (2002). Anthropogenic geomorphology: textbook. Lviv. Publishing Center of Ivan Franko LNU. 193. [In Ukrainian]
- Landscape of the city of Chernivtsi: monograph*. (2006). Edited by H. M. Hutsuliak. Chernivtsi. Publishing House "Ruta". 168 p. [In Ukrainian]
- Lebedovskyi, A. V. (2025). Natural (natural and anthropogenic) differentiation of modern landscapes of Eastern Podillia. *Landscape Studies*. 7(1). 106-116. <https://orcid.org/0009-0000-3196-8776> . [In Ukrainian]
- Marynych, O. M. (1961). On the tiering of plain relief (on the example of Ukraine). *Materials of the XIX Century International Geographical Congress in Stockholm*. 155-159. [In Ukrainian]
- Marynych, O. M., Lanko, A. I., Shcherban, M. I. & Shyshchenko, P. H. (1986). Physical geography of the Ukrainian SSR: textbook. Kyiv. Vyscha Shkola. 208. [In Ukrainian]
- Chyzhov, M. O. (1961). Ukrainian forest-steppe: textbook. Kyiv. Soviet School. 304. [In Ukrainian]
- Shyshchenko, P. H. (1985). Anthropogenic transformations of modern landscapes. *Natural environment and human economic activity*. Kyiv. Kyiv University Publishing. 114-137. [In Ukrainian]
- Lamy, T., Liss, K., Gonzalez, A. & Bennet, E. M. (2016). Landscape structure affects the provision of multiple ecosystem services. *Environmental Research Letters*, Volume 11. Number 12. 1-9 <https://doi.org/10.1088/1748-9326/11/12/124017>.
- Maghsoudi Amin, Seyed Amiz Mansouri & Saced Haghiz (2024). Territorial Landscape: Explaining the Relationship Between the Concept of Territory and Landscape. *Manzar*. Vol.16. Issue 68. 48-59. 10.22034/manzar.2024.461220.2291.
- Spizn, A. W. (1984). The Granite Garden. Urban nature and human design. New York. Basic Books, Inc. P. 334.
- Richter, H. (1979). Naturräumliche Stockwerkgliederung. *Potsdamer Forschungen*. Reihe B. 15.
- Richter, H. (1981). Geographical aspects of socialist landscape culture. Leipzig. 160.

Статтю надіслано до редколегії 17.03.2026 р.
Статтю рекомендовано до друку 08.04.2026 р.